

**УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФАКУЛТЕТ БЕЗБЕДНОСТИ**

**СТВАРНА И ПРАВНА ЗАБЛУДА У СРПСКОМ
КРИВИЧНОМ ЗАКОНОДАВСТВУ**

ДИПЛОМСКИ РАД

МЕНТОР:

**др Младен Милошевић,
ванредни професор**

КАНДИДАТ:

Александра Мартинесић

Београд, 2019.године

САДРЖАЈ

УВОД.....	4
1. Заблуда - општи појам.....	5
2. Стварна и правна заблуда као основи искључења кривице	6
2.1. Појам кривице и њени конститутивни елементи	7
2.2. Стварна заблуда у кривичном законодавству Републике Србије.....	8
2.2.1. Врсте стварне заблуде.....	9
2.2.1.1. Стварна заблуда о обележјима бића кривичног дела	10
2.2.1.2. Стварна заблуда о разлозима искључења противправности.....	14
2.2.2. Кривичноправно дејство стварне заблуде	16
2.3. Правна заблуда у кривичном законодавству Републике Србије	18
2.3.1. Врсте правне заблуде	20
2.3.1.1. Директна правна заблуда.....	21
2.3.1.2. Индиректна правна заблуда.....	24
2.3.2. Кривичноправно дејство правне заблуде	26
ЗАКЉУЧАК.....	28
ЛИТЕРАТУРА	29

УВОД

Стварна и правна заблуда као институти кривичног права имају огроман значај, како на практичном, тако и на теоријском плану. Ипак, некако се може стићи утисак да ова тема у стручној литератури није довољно изучавана. О неким питањима везано за ове институте има доста неслагања у науци, зато је приликом израде овог рада коришћена разнолика литература.

Рад почиње излагањем о самом појму заблуде. Како би се боље објаснило значење овог појма, кратко су описани појмови који се често поистовећују са појмом заблуде, а које је битно разликовати од заблуде. Након тога се даје кратак преглед основних елемената кривичног дела, кључног појма кривичног права. Субјективни елемент кривичног дела јесте кривица, па се рад наставља кратким излагањем о кривици и о њеним конститутивним елементима.

Стварна и правна заблуда у кривичном праву представљају институте који искључују кривицу. Због тога је битно кратко се осврнути на конститутивне елементе кривице, а то су урачунљивост, умишљај (нехат) и свест о противправности. Институт стварне заблуде логички произилази из учења о умишљају, док правна заблуда произилази из учења о свести о противправности. Ипак, ова два елемента кривице у овом раду нису детаљније разрађена како не би дошло до претераног одударања од теме.

Након објашњења појмова обе врсте заблуда, следи указивање на подврсте како стварне, тако и правне заблуде и њихову детаљну разраду. Излагање о стварној, односно правној заблуди завршава се указивањем на кривичноправно дејство које обе ове заблуде имају. На самом крају рада дат је преглед коришћене литературе.

1. Заблуда - општи појам

Заблуда је погрешна свест о некој чињеници, она представља погрешно уверење да нека чињеница постоји или не постоји, а у стварности је супротно. Погрешна свест подразумева општу могућност спознаје објективне стварности која је у конкретном случају код лица ипак искривљена. Лице које је у заблуди је иначе подобно за расуђивање и разумевање стварности, само је тренутно његова представа о стварности погрешна. Подобност за расуђивање (у науци кривичног права - урачунљивост) је основни услов који мора бити испуњен да би неко лице могло бити у заблуди. Тако Дракић наводи да неспособан за расуђивање не зна генерално „шта ради“, док лице у заблуди уопштено зна „шта ради“, али то не зна кад је у питању конкретно дело (2012: 1326).

Како бисмо боље разумели шта значи заблуда, битно је указати на однос овог појма са појмовима незнање и сумња. Поставља се питање да ли је заблуда само погрешна представа о стварности или и незнање ње. Лице које је у заблуди верује да је његово поимање стварности исправно, док лице које је у незнању нема никакву (тачну или нетачну) представу о некој чињеници. Представа о некој чињеници подразумева да се та чињеница налази у свести лица, тј. да се та чињеница зна. Све изван свести јесте незнање и непредстава (Вуковић, 2014: 448). Незнање за разлику од заблуде не подразумева никакав став о исправности јер у свести не постоји ништа о чему би се имао став. Из свега наведеног може се закључити да заблуда подразумева активан психички однос, док је код незнања тај однос пасиван. Поред тога, неки аутори наводе да је незнање и један део заблуде. Свако погрешно знање (заблуда) подразумева и незнање, само што поред тога садржи и убеђење у тачност погрешне представе. Према томе незнање може постојати и без погрешног знања, ако не постоји убеђење у тачност погрешне представе (Таховић, 1961: 191).

Што се тиче сумње, ту човек није сигуран да ли је његова свест, његово знање о неком појму тачно или није, док код заблуде он потпуно верује да је његово знање правилно (Вуковић, 2014: 449).

2. Стварна и правна заблуда као основи искључења кривице

Кривично дело представља основни појам науке кривичног права. Поред значаја који појам кривичног дела има на теоријском плану, одређење појма кривичног дела треба да послужи као основ за решавање конкретних случајева у примени кривичног права. Општи појам кривичног дела може се одредити на следећи начин: „кривично дело је радња која је у закону предвиђена као кривично дело, која је противправна и која је скривљена“ (Стојановић, 2016: 89). Ово одређење појма кривичног дела је слично оном које даје Кривични законик у члану 14. став 1: *кривично дело је оно дело које је законом предвиђено као кривично дело, које је противправно и која је скривљено.*

Из овако одређеног појма кривичног дела видимо да се кривично дело састоји из четири елемента, а то су 1. радња (дело), 2. предвиђеност кривичног дела у закону, 3. противправност, 4. кривица. Сви ови елементи су тесно међусобно повезани, уколико недостаје било који од четири елемента, нема ни кривичног дела. Прва три елемента су објективна, док је кривица, последњи елемент, субјективни елемент кривичног дела. Објективни елементи кривичног дела могу постојати и без субјективног, али не и обрнуто, кривице нема уколико нису остварени објективни елементи кривичног дела. Члан 14. став 2. Кривичног законика каже: *Нема кривичног дела уколико је искључена противправност или кривица, иако постоје сва обележја кривичног дела одређена законом.* У наставку рада концентрисаћу се на елементе саме кривице, као и на основе који кривицу искључују.

2.1. Појам кривице и њени конститутивни елементи

Кривица као четврти елемент кривичног дела, неопходна је претпоставка кривичне одговорности. Кривично је одговорно лице које је извршило радњу која је у закону предвиђена као кривично дело, која је противправна и која му се може приписати у кривицу. Као што се из наведеног може видети, да би постојала кривична одговорност, морају постојати и сви елементи кривичног дела, како објективни, тако и кривица, као субјективни елемент кривичног дела. Иако је југословенско кривично законодавство, као и теорија, појам кривичне одговорности поистовећивало са појмом кривице, данашњи релевантни аутори сматрају да је кривична одговорност констатација, суд о кривици. Тако Стојановић закључује: „кривица је елемент у општем појму кривичног дела, а кривична одговорност је пре свега констатација, тј. утврђивање да неко испуњава услове за кривичну одговорност“ (2016: 158).

Члан 22. став 1. Кривичног законика гласи: *Кривица постоји ако је учинилац у време када је учинио кривично дело био урачунљив и поступао са умишљајем, а био је свестан или је био дужан и могао бити свестан да је његово дело забрањено.* Поред тога, у ставу 2. истог члана пише: *Кривично дело је учињено са кривицом и ако је учинилац поступао из нехата, уколико закон то изричито предвиђа.* Из тога видимо да су конститутивни елементи кривице: 1. урачунљивост, 2. умишљај или нехат и 3. свест (или дужност и могућност свести) о противправности, забрањености. При утврђивању кривице у сваком конкретном случају утврђује се да ли постоји умишљај или нехат (код нехатних кривичних дела). Што се тиче друга два елемента - урачунљивост и свест о противправности, њихово постојање се не доказује, већ се претпоставља. Наравно, сви елементи кривице су нераскидиво повезани, па тако не можемо замислити постојање умишљаја или нехата уколико је лице у време извршења кривичног дела било неурачунљиво. Не можемо говорити ни о свести о противправности без урачунљивости, као ни о умишљају или нехату без свести о противправности. Најзад, ни урачунљивост, ни свест о противправности не значе ништа без умишљајног (или) нехатног дела.

Зато када говоримо о основима који искључују кривицу, говоримо о основима који искључују било урачунљивост, било умишљај (или нехат), било свест о противправности,

зобрањености. Неки од тих основа јесу и стварна и правна заблуда. Учење о стварној заблуди логички извире из учења о умишљају, а на супрот томе је проблематика правне заблуде која се надовезује на учење о свести (или дужност и могућност свести) о противправности. Данас је у кривичноправној теорији општеприхваћено разликовање две врсте заблуде, стварне и правне, мада то није био увек случај. Тако Атанацковић каже да: „Суштина заблуде у кривичном праву уопште је непостојање свести учиниоца да је учинио забрањено дело. Чак и код најтипичнијих случајева стварне заблуде - суштина ствари лежи у томе да учинилац није знао да је учинио недозвољено (забрањено) дело... Незнање стварних чињеница је само примарно опажајни феномен. Међутим, права суштина ствари која се у том незнању крије - јесте незнање да је учињено забрањено дело“ (1977: 51).

У наставку рада биће детаљно разрађена проблематика како стварне, тако и правне заблуде, а кроз ту разраду биће указано на оправданост разликовање ове две врсте заблуде у кривичноправној теорији и пракси.

2.2. Стварна заблуда у кривичном законодавству Републике Србије

„Стварна заблуда, као искривљена слика о кривичноправно релевантним чињеницама, значи негацију социјално-етичког прекора који се упућује умишљајном учиниоцу“ (Ђокић, 2012: 266). Кривични законик Републике Србије у члану 28. став 1. каже: *Није кривично дело оно дело које је учињено у неотклоњивој стварној заблуди.* У ставу 2. истог члана дато је објашњење неотклоњиве стварне заблуде. Тако је стварна заблуда неотклоњива ако учинилац није био дужан и није могао да избегне заблуду у погледу неке стварне околности која представља обележје кривичног дела или у погледу неке стварне околности која би, да је заиста постојала, чинила дело дозвољеним. Поред неотклоњиве стварне заблуде, Кривични законик у члану 28. став 3. предвиђа и отклоњиву стварну заблуду (у законiku *стварна заблуда услед нехата*), у којем случају би постојало кривично дело учињено из нехата уколико закон такво дело прописује. Које је кривичноправно дејства отклоњиве, а које неотклоњиве стварне заблуде биће разрађено у

наставку рада, а пре тога ћу се концентрисати на другу поделу стварне заблуде, поделу која произилази из самог члана 28.став 2.

Што се самог појма стварне заблуде тиче, јасно је, што истичу и релевантни аутори: „Заблуда је контрадикторна умишљају и негација умишљаја, као што је и умишљај негација заблуде. Где заблуда постоји, ту нема умишљаја и обрнуто, где има умишљаја, ту је заблуда искључена“ (Аћимовић, 1937: 93).

2.2.1. Врсте стварне заблуде

Стварну заблуду можемо поделити на **1. заблуду о стварним обележјима бића кривичног дела** и **2. заблуду о разлозима искључења противправности**. Велики број аутора прихвата поделу стварне заблуде на стварну заблуду у ужем и стварну заблуду у ширем смислу, иако постоји доста критика овог схватања. Стварна заблуда у ужем смислу подразумева непостојање или погрешну свест о стварним чињеницама од којих зависи постојање битних обележја кривичног дела, док стварна заблуда у ширем смислу подразумева непостојање или погрешну свест о чињеницама стварног карактера од којих зависи примена неког основа искључења противправности.

Основна разлика између ове две врсте стварне заблуде, иако се у оба случаја ради о заблуди о догађају у објективној стварности, је што се код прве врсте стварне заблуде, заблуда односи на стварни супстрат предвиђености у закону, док се код друге врсте стварне заблуде, заблуда односи на стварни супстрат неког основа искључења противправности. Погрешна свест учиниоца о стварној околности која улази у законски појам каквог деликта, као и погрешна свест о чињеници која би, да је заиста постојала, чинила дело дозвољеним, осим што има велики практични значај, у исто време је и потврда правила да без одговарајућег субјективног односа учиниоца према делу нема ни кривичноправне кажњивости (Ђокић, 2012: 268).

2.2.1.1. Стварна заблуда о обележјима бића кривичног дела

Заблуда о обележјима бића кривичног дела постоји и када учинилац нема свест, као и кад учинилац има погрешну свест о некој стварној околности која улази у биће кривичног дела. У оба случаја постоји разлика између учиниоачеве свести и стварности, тачније, учинилац услед заблуде нема исправну свест о чињеницама обухваћеним бићем кривичног дела. Непостојање свести или погрешна свест учиниоца у односу на макар и једну околност предвиђену бићем кривичног дела искључује умишљај. Ово произилази из учења о умишљају према коме умишљај треба да обухвати све битне објективне елементе бића кривичног дела, па је тако немогућ било какав „половичан умишљај“ који би само делимично обухватио законска обележја дела. Оно што у једном смеру вреди за умишљај, у другом смеру вреди за заблуду (Дамашка, 1965: 13).

Са друге стране, члан 28. Кривичног законика делује не само у корист, већ и на штету учиниоца. Нпр. уколико неко лице пуца на друго не знајући да је друго лице мртво, ради се о неподобном покушају¹, који се кажњава уколико постоје услови за кажњивост покушаја. Неподобан покушај је уствари обрнута стварна заблуда (Вуковић, 2008:173). Ова врста заблуде пре свега подразумева погрешну свест о радњи извршења, објекту радње, последици, средству радње, али и о свим осталим елементима објективног бића кривичног дела. Ипак, није неопходно да је учинилац у заблуди у погледу неког стварног обележја у целини, па тако Стојановић закључује да се „Заблуда може односити и само на једну стварну околност, која чини саставни део обележја кривичног дела, уколико је то пресудно за постојање кривичног дела (нпр. постоји стварна заблуда ако учинилац верује да је лице над којим врши обљубу навршило четрнаест година, иако су му позната сва остала својства пасивног субјекта)“ (2016: 184).

Наравно, по природи ствари, стварна заблуда се мора односити на неко објективно обележје бића кривичног дела, не може постојати у односу на субјективно биће кривичног дела. Стварна заблуда о обележјима бића кривичног дела може постојати како у односу на дескриптивно, тако и у односу на нормативно обележје бића кривичног дела. Док се

---

¹Неподобан покушај постоји онда када учинилац кривичног дела покуша да изврши кривично дело неподобним средством или према неподобном предмету.

дескриптивна обележја односе на оно што је непосредно доступно чулима, нормативна обележја се могу исправно схватити само ако се доведу у везу са правним и другим друштвеним нормама. Како је за умишљај довољно да учинилац има свест о стварном значају нормативног обележја, стварна заблуда о нормативном обележју кривичног дела ће постојати кад учинилац ни на основу „паралелног вредновања у сфери лаика“ не схвата друштвени значај неке околности (Ђокић, 2012: 270). Кад је у питању стварна заблуда о нормативним обележјима кривичног дела, у неким случајевима може бити проблем разграничење са правном заблудом.

Поред основних обележја бића кривичног дела, заблуда се може односити и на допунска обележја бића, а то су квалификаторне и привилегујуће околности (Стојановић, 2016: 185). Тако кривица учиниоца који не зна за неку квалификаторну околност остаје у границама основног бића, па нема одговорности за тежи облик (Дамашка, 1965: 25). Ђокић као пример за ово наводи крађу књиге из Народне библиотеке, при чему учинилац не зна да ја та књига културно добро. Пошто нема умишљаја у односу на околност која ово дело чини тежим, учинилац не може бити кажњен распоном казне прописаним за тешку крађу (2012: 273). Уколико се ради обрнутој стварној заблуди о квалификаторној околности, тј. када квалификаторна околност заправо не постоји, али је умишљај учиниоца обухвата, опет се ради неподобном покушају, па се и у том случају учинилац кажњава за покушај тежег облика кривичног дела уколико постоје услови за кажњивост покушаја.

Што се тиче заблуде од привилегујућим околностима кривичног дела, разликујемо два случаја. Први случај се односи на ситуацију у којој учинилац не зна да остварује лакши облик кривичног дела, тј. да постоји нека околност која дело чини лакшим. У том случају лице ће одговарати за основни облик кривичног дела. Чињеница да учинилац не зна да је починио кривично дело привилегованог облика неће ићи у корист учиниоца јер је његовим умишљајем био обухваћен основни облик кривичног дела. Са друге стране, уколико неко лице почини кривично дело погрешно мислећи да постоји нека стварна околност која то дело чини лакшим, став стручне литературе је да би лице требало да одговара за привилеговани облик кривичног дела јер је то дело обухваћено његовим умишљајем (Вуковић, 2008: 198).

Као што је већ речено, стварна заблуда може обухватити и објект радње, па тако разликујемо још две врсте стварне заблуде о обележјима кривичног дела, а то су: 1. *error in obiecto* (заблуда о предмету) и 2. *error in persona* (заблуда о лицу). Уколико се ради о предмету или лицу који су у кривичноправном смислу истог квалитета, ова заблуда није релевантна. Са друге стране, уколико је лице са одређеним својством или одређени предмет битан елемент бића кривичног дела, стварна заблуда о лицу и предмету може имати значаја приликом правне квалификације дела. Поред тога, поставља се питање одговорности сучесника и подстрекача у овим случајевима. Општеприхваћен је став да је заблуда ирелевантна за самог извршиоца ирелевантна и за сучеснике. Ипак, што се тиче подстрекача, прихватљивији је став да у случају заблуде у односу на предмет и лице као објекта кривичног дела, подстрекач буде кажњен за неуспело подстрекавање и нехатно извршење кривичног дела јер извршено дело није било обухваћено његовим умишљајем.

Што се тиче заблуде о узрочној вези као елементу бића кривичног дела, ова заблуда биће ирелевантна уколико се стварни ток кривичног дела у главним цртама поклопи са замишљеним током. Односно, умишљај учиниоца не мора обухватити сваку појединост тока кривичног дела. Тако заблуда неће постојати уколико се кривицом извршиоца на нешто другачији начин изазове жељена последица. Из изложеног се може закључити да само оно одступање стварног од замишљеног узрочног тока, које се није могло предвидети са аспекта општег животног искуства, може водити искључењу умишљаја. Посебан случај заблуде о узрочној вези је и „промашен ударац“ (*aberratio ictus*), када лице проузрокује последицу на другом објекту радње кривичног дела, а не на оном на којем је хтео. У вези са овим случајем постоје два схватања. Једно је да је ова врста заблуде ирелевантна ако су објекат на којем је планирано извршење кривичног дела и објекат на којем је кривично дело извршено истог квалитета. Ово схватање стварну заблуду о узрочној вези поистовећује са стварном заблудом о објекту радње. Нпр. лице А пуца на лице Б, али га промаши и упуца лице Ц. Ипак, овде се не ради о заблуди о лицу (*error in persona*), већ о остварењу другачијег каузалног тока (Ђокић, 2012: 278). Наравно, уколико је лице А сматрало да је могуће да промаши лице Б и погоди лице Ц, ова ситуација је лако решива. Тада би постојао стицај покушаја убиства лица Б и убистава

лица Ц (убиство лица Ц је обухваћено евентуалним умишљајем²). Друго схватање, које је прихваћено у кривичноправној литератури, је да се ово питање решава слично као одговорност подстрекача. Тако ће лице одговарати за стицај покушаја кривичног дела и нехатно извршење оствареног кривичног дела (Стојановић, 2016: 186).

Ђокић разликује и заблуду учиниоца у односу на тренутак довршења кривичног дела и са тим у вези две ситуације (2012: 277). У првом случају жељену последицу производи ранија радња која није била усмерена на конкретно проузроковање последице. Уколико учинилац, несвесан да је последица већ наступила, преузме и радњу која је према његовом умишљају требало да изазове жељену последицу, јасно је да се ради о небитном одступању оствареног узрочног тока од планираног. Проблем представља ситуација када се не зна да ли је у тренутку када радња проузрокује последицу кривично дело у фази припремања или покушаја. Општеприхваћено је схватање да уколико је дело у фази припремања, постоји кривично дело извршено из нехата. Са друге стране, ако прва радња улази у стадијум покушаја, тј. предузета радња се сматра довољном за остваривање последице, постоји довршено кривично дело.

Други случај се односи на ситуацију када лице сматра да је ранијом радњом проузроковало жељену последицу, а последица уствари наступи тек након његовог каснијег понашања. Као школски пример овога наводи се пример учиниоца који сматра да је лишио живота лице у које је пуцао, те га баца у воду да би прикрио дело, па тако жељена последица (смрт лица) наступа као непосредна последица бацања у воду (Стојановић, 2018: 116). Иако један део аутора сматра да се ради о релевантној заблуди пошто умишљајем усмерена радња у овом случају не остварује последицу, највећи број аутора сматра да се овде ради о једној посебној врсти умишљаја који се у теорији зове генерални умишљај (*dolus generalis*). По овом мишљењу постоји довршено умишљајно дело, као и небитно одступање од планираног узрочног тока, које се огледа само у промени начина наступања последице.

Што се тиче кривичних дела нечињења, ситуација је иста. Стварна заблуда и у овом случају постоји уколико лице није свесно или има погрешну свест о објективној страни

---

²Евентуални умишљај постоји онда када је учинилац свестан да може учинити кривично дело, па на то и пристаје (Стојановић, 2016: 168).

таквог дела, тј. да има обавезу на чињење. Поред овога, битно је нагласити да заблуда о околностима које не описују неправу и налазе се ван подручја умишљаја није кривичноправно релевантна. Тако је без значаја заблуда о објективним условима инкриминације (Ђокић, 2012: 280).

2.2.1.2. Стварна заблуда о разлозима искључења противправности

Друга врста стварне заблуде коју наш законодавац прописује је заблуда о чињеничним претпоставкама основа искључења противправности. Када говоримо о заблуди о разлозима искључења противправности, битно је рећи да тада код учиниоца постоји потпуна свест у односу на објективна обележја из бића кривичног дела, он зна да то ради, познате су му све чињенице које улазе у законски опис кривичног дела, што значи да се све те чињенице налазе у интелектуалној компоненти умишљаја. Лице је свесно да радњом коју предузима остварује биће кривичног дела, али не зна да не постоји нека стварна чињеница која би, да је постојала чинила дело дозвољеним, односно која би искључила противправност. Ова чињеница, о којој учинилац нема или има погрешну свест, налази се ван бића кривичног дела и односи се на неку околност која, уз испуњење других услова, успоставља основ искључења противправности, и тиме чини такво понашање дозвољеним. Дакле, у односу на постојање ове стварне чињенице не може се имати умишљај или нехат, може се само бити свестан или не овакве чињенице, при чему се иста не може хтети у смислу њеног „стварања“ (Вуковић, 2014: 452).

Може се закључити да у случају стварне заблуде о разлозима искључења противправности, објективне претпоставке неког основа оправдања нису испуњене, али субјективне јесу, тачније учинилац погрешно мисли да се креће у оквиру неког разлога који би искључио противправност његовог понашања (Ђокић, 2012: 283). Школски пример за ово представља путативна нужна одбрана у којој учинилац нпр. лишава живота нападача јер мисли да му је то једини начин да заштити свој живот, али напада заправо нема, односно учинилац погрешно сматра да му је живот угрожен (Стојановић, 2016: 183). Поред већ наведеног примера, у којем учинилац погрешно држи да су испуњени услови за

нужну одбрану, заблуда се може јавити око било ког основа који искључује противправност: крајња нужда, дело малог значаја, вршење службене дужности, пристанак повређеног...

Наравно, могућа је и обрнута ситуација, а то је када су објективно испуњени сви услови неког основа, али учинилац за њих не зна, тј. нису обухваћена његовим умишљајем. У овом случају постоји кажњивост за неподобан покушај (Вуковић, 2011: 133).

Код ове врсте стварне заблуде јавља се проблем разграничења са индиректном правном заблудом о којој ће бити речи у наставку рада. Ђокић тако закључује да се о стварној заблуди о разлозима оправдања ради онда када учинилац погрешно држи да су испуњене чињеничне претпоставке једног законом признатог основа искључења противправности. Са друге стране, уколико учинилац грешком сматра да постоји основ оправдања кога у кривичном праву заправо нема, или у своју корист проширује границе неког важећег основа искључења противправности, постојаће индиректна правна заблуда (2012: 284). Поједини аутори сматрају да ће се о стварној заблуди о разлозима искључења противправности радити и у случају када учинилац нпр. погрешно процењује интензитет напада, па се брани радњом интензивнијом о стварне неопходне. Тако Јакулин закључује да заблуда о интензитету напада у случају нужне одбране, искључује кривичну одговорност учиниоца за прекорачење нужне одбране, а другачије решење не сматра логичним (2006: 95).

Иако ће речи о кривичноправном дејству стварне заблуде бити у наставку рада, битно је већ сад указати на то да наш законодавац једнако третира заблуду о обележјима бића кривичног дела и заблуду о основима искључења противправности. Ипак, поставља се питање како можемо искључити умишљај када се ради о заблуди о основима оправдања када лице умишљајно предузима радњу кривичног дела. Тако Вуковић сматра да решење овог питања може дати теорија о негативним обележјима бића кривичног дела (2014: 453). Суштина ове теорије се састоји у томе да поред позитивних обележја бића које се налазе у законском опису кривичног дела, умишљај учиниоца мора да обухвати и непостојање негативних обележја што би били основи искључења противправности. Сходно овоме, постојање негативних обележја кривичног дела искључује кривично дело једнако као непостојање позитивних обележја. Ђокић ову

теорију сматра неприхватљивом јер на истом нивоу говори о основима који конституишу и о основима који искључују неправу (2012: 287).

У кривичноправној теорији постоји сагласност да је најбоље решење овог проблема ограничена теорија кривице која се налази насупрот тзв.строге теорије кривице. У овом раду нећу се бавити детаљнијом разрадом наведених теорија јер, као што то релевантни аутори истичу, супростављање ових варијанти теорије кривице у кривичном праву Републике Србије је непотребно. Ово стога што је већ сам законодавац у члану 28. став 2. заблуду о чињеничним претпоставкама основа искључења противправности сврстао у стварну заблуду (Стојановић, 2016: 183). У наставку рада биће указано какво кривичноправно дејство имају обе врсте стварне заблуде у кривичном законодавству Републике Србије.

2.2.2. Кривичноправно дејство стварне заблуде

Као што је већ истакнуто на почетку разматрања института стварне заблуде, Кривични законик у члану 28. стварну заблуду дели на неотклоњиву стварну заблуду и стварну заблуду из нехата. *Стварна заблуда је неотклоњива ако учинилац није био дужан и није могао да избегне заблуду у погледу неке стварне околности која представља обележје кривичног дела или у погледу неке стварне околности која би, да је заиста постојала, чинила дело дозвољеним.* Стварна заблуда искључује умишљај, а као што можемо видети неотклоњива стварна заблуда искључује и нехат, тачније у потпуности искључује кривицу, па нема и кривичног дела.

Отклоњива стварна заблуда, са друге стране, искључује, умишљај, али и свесни нехат³. Немогућност постојања свесног нехата Вуковић објашњава на следећи начин: „не може лице бити свесно околности које не постоје у његовој свести. Из тог разлога ова заблуда и отклања умишљај у погледу дела (додајемо и свесни нехат) јер је нелогично и

---

³Свесни нехат постоји онда када је учинилац свестан да својим радњом може учинити дело, али олако држи да до тога неће доћи или да ће то моћи да спречи. Елемент свести се код несвесног нехата не разликује од евентуалног умишљаја, а разлика се види на плану вољног елемента (Стојановић, 2016: 174).

неживотно да лице које услед несвесног нехата не зна потпуни „чињенични супстарат“ буде свесно дела које чини“ (2014: 454). Код отклоњиве стварне заблуде учинилац нема тачну представу о околностима које улазе у биће кривичног дела или дело чине дозвољеним, али је погрешна свест резултат његове непажње, нехата, па сходно томе он одговара за кривично дело извршено из нехата уколико Кривични законик такво дело предвиђа (Латиновић, 2006: 34).

Битно је указати да је за постојање нехатне кривице у случају стварне заблуде неопходно да лице има и могућност и дужност да правилно перцепира објективну датост. Исто важи и за неотклоњиву стварну заблуду када се тражи да учинилац није био дужан и није могао да има правилну свест о стварним чињеницама. У оба случаја услови су постављени кумулативно, па Ђокић поставља питање: „како решити ситуацију када учинилац није био дужан да има праву слику од догађају, али је то могао, односно које решење применити ако је био дужан, а није могао да зна за стварну околност која улази у законско биће“. Тако он сматра да се ови случајеви морају решавати у корист учиниоца, а једини исправан пут види у измени одредбе којом су одређени услови неотклоњиве стварне заблуде, па би тако уместо *није био дужан и није могао* требало да стоји *није био дужан или није могао* (2012: 282).

2.3. Правна заблуда у кривичном законодавству Републике Србије

Пре разматрања самог појма правне заблуде, битно је указати на три битна обележја савременог кривичног права која доводе до учесталије појаве овог института у кривичноправној пракси, али и наглашавају потребу подробнијег изучавања правне заблуде. То су хиперкриминализација, учесталост измена и допуна законаи бланкетизација (Вуковић, 2017: 9). Хиперинкриминализација подразумева све веће ширење круга кажњивих понашања што на крају доводи до хипертрофије кривичног права. Игњатовић објашњава да тада кривично право постаје један предимензионирани, тешко примењив систем, при чему се смањује и превентивни учинак казне, али и релативизује принцип да непознавање права не извињава (2015: 2013). Поред тога, све је више бланкетних кривичних дела која садрже један или више појмова чије значење је одређено у неком другом пропису. Повећана учесталост измена и допуна кривичног закона⁴, ни дипломираног правника не чини имуним на правну заблуду. Уколико се узме у обзир и чињеница да кривично право треба да буде *ultima ratio* у регулацији друштвених односа, јасно је да уношењем у кривичноправни систем кривичних дела која спадају у багателни криминалитет, систем губи смисао.

Институт правне заблуде регулисан је у члану 29. Кривичног законика који гласи: *(1) Није кривично дело оно дело које је учињено у неотклоњивој правној заблуди. (2) Правна заблуда је неотклоњива ако учинилац није био дужан и није могао да зна да је његово дело забрањено. (3) Учиоцу који није знао да је дело забрањено, али је то био дужан и могао да зна, казна се може ублажити.* Учење о правној заблуди се логички надовезује на учење о трећем конститутивном елементу кривичног дела, а то је свест (дужност и могућност свести) о противправности, тј. забрањености. Противправност или забрањеност дела може бити формална и материјална. „Под формалном противправношћу сматра се поступање супротно позитивним правним прописима, док материјална противправност представља поступање које је друштвено штетно, друштвено опасно, друштвено недозвољено односно негативно друштвено вредновано“ (Вуковић, 2014: 455).

---

⁴Кривично право је, по правилу, грана права која не трпи честе промене. Ипак, у Републици Србији није такав случај.

Сам појам правна заблуда говори нам да се ради о заблуди о праву, мада се у члану 29. став 2. говори о свести о забрањености дела. Свест о забрањености дела ипак не можемо свести само на свест о правној забрањености дела. Овде на сцену ступа подела на формалну и материјалну забрањеност дела, па можемо закључити да је формална забрањеност дела заправо противправност. Иако је тешко поверовати да је у правној заблуди био учинилац који је знао за материјалну забрањеност дела, сама свест и о томе да је неко понашање друштвено штетно није довољно да бисмо искључили правну заблуду. Стојановић закључује да: „за свест о противправности код учиниоца није довољна свест о друштвеној штетности понашања које предузима, или о томе да њиме крши моралне норме, али није потребно ни да постоји свест о томе да је то понашање предвиђено као одређено кривично дело“ (2016: 187).

Да би правна заблуда постојала, није неопходно да учинилац мисли да је његово понашање дозвољено. Ипак, правна заблуда неће постојати уколико неко рачуна на то да његово дело може бити забрањено, али га свакако предузима. Правне заблуде нама у случају тзв. „евентуалне правне заблуде“ (Стојановић, 2016: 188). Поред овога, битно је нагласити да постоји подела кривичних дела на *mala in se* и *mala prohibita*. Код кривичних дела која постоје у свим друштвима и која су се кроз историју јако мало мењала (*mala in se*), тешко је замислити постојање правне заблуде. Што се тиче кривичних дела која су кривична дела јер је тако законом прописано (*mala prohibita*), логична је могућност постојања правне заблуде. Таховић закључује да правна заблуда може постојати само код „оних кривичних дела која се не односе на такозвана класична и стандардна кривична дела, већ на инкриминације новијег порекла, које одговарају посебним потребама једне заједнице у одређеном моменту“ (1961: 195).

2.3.1. Врсте правне заблуде

У науци кривичног права општеприхваћена је подела правне заблуде на: 1. **директну** и 2. **индиректну правну заблуду**. Прва постоји у случају да учинилац не зна да је дело које извршава забрањено неким правним прописом, као и у случају када зна за пропис, али га погрешно тумачи. Друга врста правне заблуде постоји када учинилац погрешно сматра да постоји правни основ који искључује противправност његовог дела, односно када погрешно тумачи правне услове за примену неког од основа искључења противправности.

Пре детаљније разраде директне и индиректне правне заблуде, битно је направити разлику између ових врста правне заблуде и стварне заблуде. Па тако, стварна заблуда о обележјима бића кривичног дела подразумева непостојање свести о стварним чињеницама које чине обележје кривичног дела. Са друге стране, директна правна заблуда постоји онда када учинилац зна право чињенично стање дела које предузима, али не зна да постоји норма која то дело прописује као кривично дело, или, уколико зна за њено постојање, погрешно је тумачи.

Стварна заблуда о основима искључења противправности се односи на ситуацију када учинилац зна да је радња коју предузима кривично дело, али држи да у стварности постоји нешто што не постоји, али што би када би постојало, искључивало противправност његовог понашања. Насупрот томе, индиректна правна заблуда подразумева познавање чињеничног стања ствари, при чему учинилац сматра да постоји неки основ који искључује противправност, који кривичноправни систем не познаје, или тај основ постоји, али га учинилац погрешно тумачи.

2.3.1.1. Директна правна заблуда

У директној правној заблуди налази се учинилац који не зна да је његово понашање правом забрањено. Ово објашњење правне заблуде налази се и у члану 29. Кривичног законика, али, како Вуковић у својој докторској дисертацији пише, ово објашњење је несумњиво недовољно прецизно. И учинилац у индиректној правној заблуди не зна да је његово понашање правом забрањено. Основна разлика између директне и индиректне правне заблуде може се посматрати кроз однос општег и посебног, односно апстрактног и конкретног (2017: 123). Учинилац у директној правној заблуди не зна да је понашање које предузима уопште/и иначе забрањено.

Директну правну заблуду можемо поделити на:

1. заблуду о постојању забрањујуће/обавезујуће норме;
2. заблуду о тумачењу;
3. праву заблуду о важењу;
4. неправу заблуду о важењу (Вуковић, 2017: 127-128).

Прва врста директне правне заблуде представља случај када лице уопште не зна за постојање правне норме која забрањује одређено понашање. Поред тога, ова врста заблуда постоји и када учинилац не зна да постоји норма која налаже одређено понашање, што се дешава код кривичних дела нечињења.

Што се заблуде о тумачењу тиче учинилац је свестан да је одређено понашање забрањено, и зна да постоји норма која забрањује такво понашање, међутим, он тумачи познату му норму на начин да мисли да не обухвата његово понашање. Ова заблуда назива се још и заблуда о супсумцији. Треба бити јако пажљив да ову врсту заблуде не помешамо са заблудом о обележјима бића кривичног дела или са правном заблудом јер не би било тачно тврдити да је заблуда о супсумцији искључиво облик правне заблуде. Једноставније речено, она може бити облик правне заблуде, и то директне, али исто тако, у зависности од „онога што се погрешно тумачи“ може бити и стварна заблуда о делу, али и заблуда о кажњивости, која је правно ирелевантна. Заблуда о супсумцији, да би се посматрала као правна заблуда, мора прво да искључи своје потенцијално постојање као заблуде

очињеничном супстрату делу. Другим речима, учинилац који погрешно тумачи неко обележје бића дела, па зато и не зна да га остварује, није у правној, већ у стварној заблуди. Да би био у правној заблуди, он мора да зна сва обележја дела, али долази до тога да такав учинилац ипак, иако зна сва обележја дела, тумачи норму на начин да мисли да је његово понашање дозвољено. Није тешко „открити“ да је „оно“ што учинилац погрешно тумачи заправо нормативно обележје дела. За непостојање заблуде о делу, учинилац мора да зна „чињеницу која стоји иза нормативног обележја дела“ (Вуковић, 2017: 138).

Права заблуда о важењу односи се на ситуацију када учинилац зна забрањујућу норму, али мисли да она не важи зато што је ништава. Учинилац ову норму може сматрати ништавом јер мисли да је нпр. та норма противна уставу. Поред тога, ништавом нормом учинилац може сматрати и ону норму чији је доносилац лице, институција које учинилац не сматра надлежним за доношење такве норме. Поред овога, битно је поменути једну врсту заблуде која је у кривичном праву ирелевантна, али је битно разликовати је од правне заблуде о важењу. Ради се о ситуацији када лице зна за постојање и важење неке норме, али сматра да та норма не важи за њега због неких политичких, религиозних и сл. ставова. Оваква заблуда је ирелевантна јер не мења ништа на пољу свести о противправности код учиниоца (Вуковић, 2017: 131).

Што се неправне заблуде о важењу тиче (аутор користи овај назив јер претходну сматра правом) учинилац зна забрањујућу норму, али погрешно мисли да она не важи зато што није на правној снази - није ступила на правну снагу или тек треба да ступи на правну снагу; или је пак престала да важи. Вуковић тако закључује да: „У случају праве заблуде о важењу, учинилац зна да је норма ипак на правној снази, али је убеђен да не треба да буде јер је ништава. Са друге стране, у случају неправне заблуде о важењу, учинилац мисли да правна норма не важи јер мисли да није на правној снази (иако зна норму), а заправо јесте или мисли да јесте на правној снази, а није“ (2017: 128).

Рисимовић и Бошковић једном врстом директне правне заблуде сматрају и правну заблуду код бланкетних кривичних дела. Они сматрају да је лице у директној правној заблуди уколико не зна за постојање норме која употпуњује бланкетну норму, али и да, уколико лице зна да постоји допунска норма, али не зна њену садржину, постоји стварна заблуда јер се незнање учиниоца односи на обележја бића кривичног дела (2013: 163). Ако

узмемо у обзир да стварна заблуда подразумева незнање чињеничног супстрата бића кривичног дела, прихватљиво је једино становиште да је учинилац који не зна садржину допунске норме у правној заблуди, док је погрешна представа о „околностима које потпадају под те прописе стварна заблуда“ (Дамашка, 1965: 25).

Код мало пре поменутих кривичних дела нечињења није увек једноставно утврдити да ли постоји правна заблуда. Што се правих кривичних дела нечињења тиче, дужност на чињење произилази из околности које припадају законском опису кривичног дела, што значи да ће погрешна представа о тим околностима омогућити позивање учиниоца на стварну заблуду, док је заблуда у погледу дужности чињења правна заблуда. Уколико као пример узмемо кривично дело непружања помоћи, у случају да учинилац није свестан да се неко лице налази у непосредној опасности за живот или да му може пружити помоћ без опасности за себе или другог, може се позвати на стварну заблуду. Насупрот томе, ако је свестан свих околности дела, али не зна да је дужан да помогне угроженом лицу, реч је о правној заблуди. Проблем настаје уколико учинилац није свестан дужности на чињење, а поред тога није свестан стварних чињеница које улазе у биће кривичног дела које ће нечињењем бити остварено. Да ли се ради о правној или стварној заблуди, у теорији не постоји јединствен став (Рисимовић и Бошковић, 2013: 162).

2.3.1.2. Индиректна правна заблуда

Насупрот ситуацији када је учинилац у директној правној заблуди, у индиректној заблуди, учинилац зна да је његово понашање иначе противно праву, али мисли да је у конкретном случају дозвољено. Значи, лице у индиректној заблуди зна да постоји норма која забрањује његово понашање, али мисли да таква норма у конкретном случају не делује јер делује норма која искључује противправност. Учинилац у индиректној правној заблуди мисли да је нпр. дозвољена нужна одбрана на нужну одбрану, или да је нужна одбрана дозвољена и кад је напад престао. Индиректна правна заблуда се не мора односити на неки основ искључења противправности који је предвиђен искључиво Кривичним закоником, већ тај основ може бити предвиђен и неким другим правним нормама (Стојановић, 2016: 188).

Вуковић сматра да индиректна правна заблуда „потиче из два извора“:

1. Први је онај када учинилац зна да постоји неки правом признат основ искључења противправности у оквиру којег он поступа. Међутим, учинилац овде прекорачује правне границе тог иначе постојећег основа искључења противправности, а да то не зна. Једноставно речено, учинилац не зна правне услове за примену основа искључења противправности и због тога што их не зна, не испуњава их, и тиме чини противправну радњу;
2. У другој ситуацији, учинилац мисли да је нешто основ искључења противправности, а то нешто право не препознаје као основ искључења противправности. Другим речима, учинилац мисли да то што ради није забрањено јер мисли да постоји основ искључења противправности, који заправо не само да не познаје закон, већ га не познаје ни право⁵ уопште (2017: 145).

---

⁵Битно је нагласити да поред основа искључења противправности које прописује закон (Кривични законик или неки други правни прописи), постоје и они који произилазе из ставова доктрине и судске праксе (Стојановић, 2016:151).

На основу ова два извора, разликујемо и две врсте индиректне правне заблуде. Прва је заблуда о границама основа искључења противправности, а друга заблуда о постојању правом непризнатог основа искључења противправности.

Што се тиче заблуде о границама основа искључења противправности, учинилац зна прави чињенични супстрат дела, зна да је то дело у закону предвиђено као кривично дело, као и да постоји неки правни основ који може да искључи противправност његовог дела. Сликвито објашњено, он се налази на „терену основа искључења противправности“. Ипак, учинилац у овој врсти заблуде не зна или погрешно тумачи правне услове за испуњеност основа који искључују противправност и на тај начин прекорачује границе „терена“, док у исто време код њега не постоји свест о прекорачењу граница. „Границе терена нису чињенице које учинилац чулима може опазити. Границе терена правног основа оправдања одређују се вредновањем чињеница. Убеђење учиниоца да се налази на терену заснива се дакле на погрешном вредновању чињеница, а при потпуном знању чињеничног скупа“ (Вуковић, 2017: 149).

Са друге стране, код индиректне правне заблуде о постојању правом непризнатог основа искључења противправности, учинилац зна прави чињенични супстрат дела, зна да је то дело у закону предвиђено као кривично дело, али погрешно држи да постоји неки основ искључења противправности који право не признаје.

Као пример индиректне правне заблуде наводи се учинилац који предузима мере дисциплинског кажњавања свог малолетног сродника не знајући да то право припада само родитељима (Стојановић, 2016: 188). Овај пример показује колико је у одређеним ситуацијама тешко направити разлику између ове две врсте индиректне правне заблуде. Тако Вуковић наводи да је овај случај „гранични“, али је мишљења да се овде ипак ради о заблуди о постојању основа искључења противправности (2017: 158).

2.3.2. Кривичноправно дејство правне заблуде

Правна заблуда се сматра основом који искључује кривицу у већини паралелних европских кривичних законодавстава. Ипак, у нашем кривичном законодавству није увек било тако. До доношења новог Кривичног законика, и учиниоцу који је кривично дело починио у правној заблуди, дело се приписивало у кривицу. Члан 17. Кривичног закона Савезне Републике Југославије гласи: *Учиниоца кривичног дела који из оправданих разлога није знао да је то дело забрањено може се блаже казнити или ослободити од казне*. Као што се из наведеног може закључити, кривично дело је постојало, чак и уколико се учинилац налазио у правној заблуди из оправданих разлога. Правна заблуда уопште није доводила у питање постојање кривице и кривичног дела, она је могла утицати само на кажњавање (Стојановић, 2016: 190).

Уколико је лице било у правној заблуди из оправданих разлога, постојала је могућност ублажавања или ослобођења од казне, док је правна заблуда у којој лице није било из оправданих разлога могла да буде само олакшавајућа околност приликом одмеравања казне у оквиру казне прописане за кривично дело учињено у истој. Решење правне заблуде од кога је полазио Кривични закон СРЈ почивало је на принципу *ignorantia iuris nocet* (непознавање права шкоди). Инсистирање на овом принципу данас, кад кривичноправни систем одликује, као што је на почетку разматрања о правној заблуди већ поменуто, повећани степен криминализације⁶, учесталост измена и допуна, као и увођење великог броја бланкетних кривичних дела, нема много смисла.

Правну заблуду, као и стварну, можемо поделити на отклоњиву и неотклоњиву заблуду. У члану 29. став 1. прописано је да није кривично дело оно које је учињено у неотклоњивој правној заблуди. У другом ставу овог члана имамо појашњење појма неотклоњива правна заблуда, па је тако правна заблуда неотклоњива ако учинилац није био дужан и није могао да зна да је његово дело забрањено. Иако Кривични законик не прописује изричито који елемент кривичног дела у случају неотклоњиве правне заблуде

---

⁶Игњатовић под инкриминализацијом подразумева процес уношења нових, до тада некажњивих понашања у материјално кривично законодавство (2015: 154).

недостаје, Ђокић закључује да је на основу члана 22.Кривичног законика јасно да се ради о кривици, тј.о једном њеном конститутивном елементу, а то је свест о забрањености (2008: 238).Свест о забрањености/противправности је самосталан елемент кривице, који се као и урачунљивост у већини случајева претпоставља, не доказује.Тако свест о противправности постоји независно од осталих елемената кривице, па тако може постојати умишљај (или нехат) без свести о противправности и обрнуто.Ово је потврђено члановима 25.и 26. Кривичног законика у којима пише да умишљај и нехат постоје у односу на дело (радњу), не на кривично дело.

Као што из одредбе члана 29.произилази, кривичног дела нема, а кривично дело је учињено у неотклоњивој правној заблуди уколико не постоји ни дужност, ни могућност лица да зна да је дело забрањено. Да би постојала неотклоњива стварна заблуда, морају кумулативно бити испуњена оба услова. Свест о противправности, као што је већ речено, не подразумева познавање кривичноправне норме јер се то не може очекивати од просечног грађанина.Битно је да је учинилац на лаички начин свестан тога да чини неправо.Ипак, како Стојановић примећује, свест о противправности не треба схватити сувише широко и изједначити је са свешћу о друштвеној неприхватљивости неког понашања (2016: 192).

Отклоњива правна заблуда на основу члана 29.став 3. Кривичног законика представља факултативни основ за ублажавање казне.У овом случају постоји потенцијална свест (дужност и могућност свести) о противправности, на основу чега се заснива кривица.Поставља се питање која ће врста правне заблуде постојати, уколико учинилац није имао дужност да зна да је његово дело забрањено, али је могао, као и у случају када је учинилац имао дужност, али никако није могао знати да је дело забрањено. Можда је одговарајуће решење замена везника „и“ везником „или“ (као код стварне заблуде). Постоје и мишљења да из законске норме треба обрисати услов који се односи на дужност знања о забрањености.„Дужност се иначе утврђује на основу стандардног, уобичајеног понашања у датој ситуацији, што значи да поуздани критеријуми не могу постојати и да процена у конкретном случају може бити и произвољна“.Ово би, наравно, имплицирало и промену норме којом се одређује несвесни нехат (Ђокић, 2008: 240).

ЗАКЉУЧАК

Кривично право, као што је већ речено, представља *ultima ratio*, тј. крајње средство у једном правном систему, коме се прибегава уколико се другим гранама права не може решити проблем. Ово објашњава и чињеницу да кривична одговорност, више него било која друга врста одговорности (нпр. грађанска), има на учиниоца жигосући ефекат. Уколико нема кривичног дела, нема основа ни за кривичну одговорност учиниоца, па тако постоје основи који искључују било противправност, било кривицу, а самим тим и постојање кривичног дела. Неки од основи искључења кривице су стварна и правна заблуда.

Институт стварне заблуде полази од става да уколико неко лице није имало дужност и никако није могло да зна за неку чињеницу која радњу коју он предузима чини кривичним делом, кривично дело не постоји јер недостаје субјективни елемент кривичног дела. Поред тога, уколико неко лице има дужност и могло је да зна да постоји нека чињеница која његову радњу чини кривичним делом, а то лице због своје непажење (нехата) то не зна, постоји одговорност за кривично дело учињено из нехата уколико закон такво дело предвиђа.

Са друге стране налази се правна заблуда која такође искључује кривично дело уколико лице никако није могло, а није имало ни дужност да зна да је неко дело забрањено. Уколико је учинилац у правној заблуди из нехата, могуће је да му се казна ублажи или да се од ње ослободи. Парадоксално, оправдање постојања правне заблуде налазимо у томе што, иако би кривично право требало да буде крајње средство у регулисању друштвених односа, данас је оно један предимензиониран систем у коме је број кривичних дела у сталном пораста, па се од просечног грађанина не може очекивати да познаје све правне норме.

Можемо закључити да стварна и правна заблуда у српском кривичном законодавству представљају изузетно важне институте, не само због њиховог значаја на практичном плану, већ и због чињенице да се кроз њихово изучавање дотичемо основних тема у кривичноправној теорији, нарочито на пољу кривице.

ЛИТЕРАТУРА

Атанацковић, Д. (1977). Појам заблуде у кривичном праву. *Југословенска ревија за криминологију и кривично право*, 1, 50-65.

Аћимовић, М. (1937). *Кривично право. Општи део, Књига прва*. Суботица.

Врховшек, М. (2010). Ново решење правне заблуде у Кривичном закону Србије. *Судска пракса: југословенски стручно-информативни часопис*, 30 (11/12), 57-63.

Вуковић, И. (2011). О субјективним обележјима противправности у кривичном праву. *Анали Правног факултета у Београду*, 2, 122–141.

Вуковић, И. (2008). *Покушај кривичнога дела : докторска дисертација*. Београд: Правни факултет.

Вуковић, Н. (2014). Одређена питања стварне и правне заблуде. *Зборник радова/Правни факултет у Новом Саду*, 48 (1), 445-471.

Вуковић, Н. (2017). *Правна заблуда у кривичном праву : докторска дисертација*. Нови Сад: Правни факултет.

Дамашка, М. (1965). *Проблем разграничења стварне и правне заблуде*. Загреб: Наша Законитост.

Дракић Д. (2012). *Заблуда у кривичном праву условљена душевним поремећајем*. Преузето 8. септембра 2019, са <http://teme2.junis.ni.ac.rs/public/journals/1/previousissues/teme3-2012/teme%203-2012-19.pdf>

Ђокић, И. (2012). Стварна заблуда у кривичном праву. *Казнена реакција у Србији: тематска монографија, део 2*, 266-288.

Ђокић, И. (2008). *Правна заблуда*. Преузето 15. септембра 2019, са https://www.harmonius.org/sr/publikacije/clanci/ivan-djokic/Pravna_zabluda.pdf

- Игњатовић, Ђ. (2015). *Криминологија*. Београд: Правни факултет.
- Јакулин, В. (2006). Стварна заблуда у кривичном праву. *Правни живот*, 9, 81-95.
- Кривични законик. Сл. гласник РС, бр. 94/2016.
- Кривични закон Савезне Републике Југославије, Службени лист СРЈ, бр. 61/01;
- Латиновић, Н. (2006). Стварна заблуда и правна заблуда у новом Кривичном законнику. *Билтен судске праксе Врховног суда Србије, број 3*, 31-35.
- Рисимовић, Р. и Бошковић, А. (2013). Појам директне правне заблуде. У: *Супростављање савременом организованом криминалу и тероризму*. (156-168) Београд: Криминалистичко-полицијска академија.
- Рисимовић, Р. (2014). *Стварна и правна заблуда у кривичном праву*. Београд: Институт за упоредно право.
- Стојановић, З. (2018). *Коментар Кривичног законика: према стању Кривичног законика од 1. марта 2018. године према стању законодавства од 18. маја 2018. године*. Београд: Службени гласник.
- Стојановић, З. (2016). *Кривично право - Општи део*. Београд: Правна књига.
- Стојановић, З. (2006). Правна заблуда у новом Кривичном законнику. *Ревија за криминологију и кривично право*, 44 (3), 9-18.
- Таховић, Ј. (1961). *Кривично право - Општи део*. Београд: Савремена администрација.